

præcise attingi in se. Non est autem inconueniens, quod ex lumine principiorum oriatur lumen sapientiæ perfectius, et excedatur a tali lumine orto ex se, quia lumen principiorum non est totalis causa luminis sapientiæ, sed ipsa potentia intellectiva, quæ perfectior, et radicalior est utroque habitu, et ipsa cum lumine intellectus agentis, id est, cum speciebus ab eo productis potest uti lumine principiorum ad producendum perfectius lumen, scilicet sapientiæ, quæ sit iudicativa, et defensiva principiorum; sapientia autem supernaturalis, quæ est donum Spiritus sancti, non causatur a lumine principiorum, sed infunditur a Deo, et sic potest esse altius donum.

XXXIV. Quod denique attinet ad iustitiam, quam dicimus esse potioram inter virtutes morales, in primis non loquimur comparative ad prudentiam, sed ad virtutes morales appetitivas. Nam prudentia, quæ immediate perficit rationem, præfertur in bonitate aliis virtutibus moralibus quæ perficiunt vim appetitivam, ut dicit D. Thomas in hac quæstione LXVI, art. 1, et iustitiam; ideo præfert aliis in articulo quarto quia propinquior est rationi, ergo cum prudentia sit intra ipsammet rationem, præferenda est iustitiæ. Et hoc patet, quia prudentia regulat omnes alias morales virtutes, etiam iustitiam, reliquæ autem virtutes dicuntur regulatæ, et mensuratæ a prudentia. Semper autem in genere regulabili præferunt regulans regulato.

XXXV. Deinde loquendo de virtutibus moralibus appetitivis, iustitia præfertur aliis loquendo de iustitia in tota sua latitudine, prout complectitur omnes partes, et species iustitiæ, et comparando totum ejus genus ad reliquas virtutes, quæ ad iustitiam non pertinent, ut est tem-

perantia, et fortitudo, et partes illis annexæ. Sic enim de iustitia loquitur S. Thomas in hoc articulo quarto citato. Et secundo loquimur de iustitia, et aliis virtutibus ex specie, et objecto suo præcise. Sic enim constat objectum iustitiæ esse nobilius, quia dirigit operationes hominis ad alterum tam erga Deum, quam erga bonum commune, quam erga privatos. Quod objectum est excellentius, et divinius reliquis objectis aliarum virtutum, quæ versantur circa moderantiam passionum. Sed tamen in aliquo accidentali, sive in circumstantia, sive in effectu, non repugnat aliquam virtutem esse excellentiorem iustitia, sicut accidens secundum quid est dignius substantia, scilicet in orando, et perficiendo, et complendo. Et sic humilitas potest esse perfectior in removendo prohibens, quia tollit superbiam quæ bonis operibus insidiatur: et fortitudo in conservando bonum commune, quatenus descendit, et repellit nociva, aut sustinet molesta, quod est opus perfectum complete, et consummative, cum substantialiter adæquationem boni communis faciat iustitia, quam defendit, et propugnat fortitudo: et magnanimitas intendit honorem magnum debitum virtuti, qui utique est ornatus, et splendor virtutum easque supponit. Et sic facile est videre in aliis virtutibus, quæ accessionem faciunt ad perfectionem iustitiæ, et supponunt adæquationem hominis ad alios homines, ad bonum commune, et ad Deum, tamquam fundamentum suarum perfectionum.

XXXVI. Quod si instetur in misericordia, quam D. Thomas dicit esse præstantissimam inter virtutes, quæ respiciunt hominem, aut proximum, ut patet in secunda secundæ, quæst. xxx, articulo iv, respondetur quod misericordia est duplex,

altera in appetitu sensitivo, quæ moderatur compassionem, id est, tristitiam de malo proximi. Et hæc est inferior ad iustitiam, quæ est in voluntate, et respicit debitum ad alterum, nec de illa loquitur D. Thomas. Altera est in voluntate, et est affectus sublevandi alienam miseriam. Et hæc secundum se petit esse maximam potentiam ad succurrendum omnibus miseris, et maximam bonitatem ad id volendum, et sic est proprium Dei *misereri semper, et parcere*. At vero prout in nobis, qui non possumus omnes miserias sublevare, non est ita perfecta sicut iustitia, quæ reddit debitum aliis, sed est sicut liberalitas, quam D. Thomas dicit esse sicut ornamentum iustitiæ, in hac quæstione LXVI, articulo iv ad primum.

XXXVII. Inter ipsas autem partes iustitiæ, vel ejus species quænam perfectior sit, respondetur esse religionem ut tradit S. Thomas 2-2, quæst. LXXXI, articulo vi, et ibi latius probandum est, includendo etiam in religione pœnitentiam, quæ vel a religione non distinguitur, vel illi annexa est. Nam iustitia vel respicit bonum commune in ratione debiti adæquando se illi, et hæc est iustitia legalis quæ architectonice est in principe, qui disponit, et providet bono communi, ministerialiter autem in subditis, quatenus adæquantur, et subduntur bono communi, ut proviso a principe; vel respicit bonum, et debitum privatum, et hoc dupliciter, scilicet, vel prout exercetur inter privatum, et privatum per contractus, et dationes, vel repassiones, et sic est iustitia commutativa; vel inter superiorem, et privatum, et sic est iustitia distributiva; vel denique respicitur bonum altius omni privato, et communi, et hoc est bonum divinum, et increatum, cui debemus summam

reverentiam, et cultum, et hoc facit religio; vel si peccamus debemus expiationem, et satisfactionem, et hoc facit pœnitentia. Inter hæc debita, certum est quod debitum privatum est infirmum, cum hoc subiciatur debito boni communis. Et certum est, bonum commune esse inferius divino, quia bonum commune creatum est, et divino subicitur. Ergo illa virtus, quæ reddit debitum bono divino, altior est illa quæ reddit debitum bono communi, qualis est iustitia legalis, vel bono privato, ut commutativa.

XXXVIII. Nec obstat, quod iustitia legalis etiam dictat, et ordinat de cultu Dei, etiam ordinando illum in bonum commune. Dicimus enim, quod iustitia legalis non ordinat cultum Dei ad bonum commune, ut ad finem ejus gratiæ, sed ut ad finem effectum, quatenus conservatio boni communis dependet a cultu, et reverentia Dei, et si hæc conservatur, etiam conservatur bonum commune. Unde non imperat proprie iustitia legalis religioni, sed ministrat, quatenus providet, quod ea quæ divini cultus sunt in republica bene disponantur, et observentur; sicut cum religio dictat votum esse faciendum de actu fidei, non imperat fidei, sed ei ministrat, quatenus per votum procurat firmari in exercitio fidei, fides autem altiori modo dirigit religionem ad supernaturalem finem.

ARTICULUS IV.

Quid de duratione virtutum?

I. Hæc est ultima proprietas virtutum de qua S. Thomas agit quæst. LXVII, quomodo videlicet virtutes durent post hanc vitam, quod potest controversi in virtutibus theologis, in intellectualibus, et moralibus.

II. De duratione virtutum theologialium non agimus in præsentī, quia in secunda secundæ in materia de fide, et spe late ostendimus non manere has virtutes in patria, neque quoad habitum, neque quoad actum, charitatem autem manere, quia: *Charitas nunquam excidit, sive prophetiæ cessabunt, sive scientia destruetur.*

III. De intellectualibus virtutibus, etiam parum difficultatis habet, quod maneant post hanc vitam, supposita sententia, quam tradit S. Thomas I p. quæst. LXXXIX, quod species intelligibiles manent in anima post hanc vitam, quia non habent a quo destruantur, licet non maneant quoad dependentiam a phantasmatis quod materiale est in ipsis, et hac ratione dicitur destruenda esse scientia post hanc vitam, scilicet quoad modum sciendi sicut modo est in nobis cum ista confusione, et occurrentia phantasmatum, tunc enim inclinabuntur umbræ, quæ utique a corporibus, et corporalibus causantur. Neque ista conversio ad phantasmata dicitur esse materiale in his virtutibus, et habitibus intellectualibus quasi sit materia circa quam versantur, hæc enim est veritas ipsa objectiva, quam attingunt, sed dicitur esse materiale, seu ex parte materialis se tenere, quia sensus ministrant materiam, unde intellectus accipit species, et notitias suas, et phantasmata ad sensus interiores pertinent.

IV. De virtutibus moralibus restat difficultas, an remaneant post hanc vitam, eo quod materia circa quam versantur istæ virtutes, sunt vel operationes ad alterum in contractibus et iustitiis, vel passiones moderandæ, et refrænandæ, et ad mediocritatem reducendæ. Utrumque autem cessat post hanc vitam in anima separata, et sic non restat aliqua ratio, unde tales virtutes remaneant,

nec unde exerceant actus suos deficiente totali materia talium virtutum. Hoc enim sufficit ut totaliter destruaturspes, et fides, quia tollitur omnis materia illarum, scilicet non visum, et non possessum; ergo ob eandem rationem destruetur omnis virtus moralis, quia non remanet earum materia, neque in operationibus ad alterum per modum debiti adæquandis, neque in passionibus continendis, quia non sunt. Et saltem tunc non possunt de novo acquiri in anima separata, quæ hic virtutes non acquisivit, ut in anima pueri, qui est in limbo; ergo neque exerceri ibi poterunt, quia si possent exerceri, possent etiam de novo acquiri. Et saltem in nostra sententia, qui cum D. Thoma ponimus virtutes morales, quæ moderantur passiones inhærere appetitui sensitivo, clarum est eas non posse manere, etiam quoad habitum in anima separata, quia non manet in ea appetitus sensitivus, qui est earum subjectum. Destructo autem subjecto, destruantur omnia, quæ inhærerent illi.

V. De hac re supra latius diximus tractando de virtutibus purgati animi, et exemplaribus, quales existunt in beatis, et in Angelis. Breviter dicimus ex D. Thoma in hac quæstione LXVII, articulo primo, manere virtutes morales in alia vita, unaquæque juxta subjectum quod exigit, et juxta modum, qui in illo statu possibilis est. Itaque non solum remanent in alia vita habitus istarum virtutum in subjectis capacibus earum, et in quibus natæ sunt inhærere, sed etiam actus earum quantum ad suam rationem formalem, alio tamen modo exercentur, quam hic propter diversam dispositionem materiæ. Est etiam hæc sententia communior inter theologos, præsertim inter Thomistas, eamque tenent Montesinos, Lorca, Valentia, Salas,

et alii super hunc locum: quamvis non desint qui oppositum opinentur existimantes non manere has virtutes in patria saltem quoad usum et actum, et præsertim loquendo de illis, quæ sunt in appetitu sensitivo.

VI. Nihilominus conclusio, et sententia nostra probatur fundamento D. Thomæ, quia in illo statu ratio erit perfectissima, et omnes potentia perfectissime movebuntur secundum rationem (loquimur de beatis, nam damnati in perpetua aversione a Deo, et horrore rationis erunt) et tunc exercentur operationes istarum potentiarum secundum regulam rationis, ejusque rectitudinem: ergo necessario ponendæ sunt aliqua virtutes morales in illo statu. Patet consequentia, quia virtutes morales sunt inclinationes, et perfectiones potentiarum, quæ rationi subjectæ sunt ad operandum recte secundum regulam rationis. Sed in alia vita erunt istæ potentia operativæ secundum rationem, scilicet intellectus, et voluntas, et appetitus, et earum operationes erunt rectæ, et regulatæ secundum rectas regulas rationis; ergo aliqua principia habebunt proxime inclinatio ad tales operationes rectas, et istæ erunt virtutes morales. Nec solum erunt virtutes morales infusæ, sed etiam acquisitæ, quia non solum operabuntur istæ potentia operationes rectas ordinis supernaturalis, sed etiam ordinis naturalis, quia etiam in ordine naturali rectificabiles sunt istæ potentia, et in eodem ordine operativæ; ergo inclinationes, et virtutes habebunt in eodem ordine rectificantes potentias. Et sic ut omni modo rectificationis potentia rectificabiles sint, oportet in omni ordine virtutes habere.

VII. Nec dici potest, quod istæ virtutes non poterunt esse ejusdem

rationis, et speciei cum nostris virtutibus moralibus, quas in hac vita habemus; nam alias etiam virtutes infusæ, et dona Spiritus sancti, et charitas ipsa non essent ejusdem speciei in patria, et in hac vita, quia diverso modo ibi operantur, et hic. Sed intelligendum est quod virtutes istæ circa eandem materiam, verbi gratia circa concupiscentias, vel timores operantur ex eadem ratione formali, scilicet ex prudenti regulatione rationis, sed diversimode, quia hic cum refrænatione passionum excedentium, vel deficientium, ubi cum totali dominio, et subjectione passionum. Unde et in statu innocentia, et in Christo Domino fuerunt istæ virtutes morales, licet nullum fomitem passionum sentirent, nec rebellionem. Justitia etiam licet ibi mutet materiam, quia non erunt contractus, neque venditiones, aut emptiones quæ sunt materia justitia in hac vita, erunt tamen actus justitia in reddendo debitum subjectionis Deo, debitum pietatis, et observantia superioribus, debitum mutui gaudii, et cælestis convenientia omnibus in his in quibus sibi communicabunt juxta felicitatem status illius inenarrabilis. Et præterea habebit actum implentem præceptum negativum nemini damnum inferendi. Unde pulchre Augustinus libro XIV de Trinitate, cap. IX, relatus hic a D. Thoma: « Prudentia, inquit, ibi erit sine ullo periculo erroris; fortitudo sine molestia tolerandorum malorum; temperantia sine repugnantia libidinum: ut prudentia sit nullum bonum Deo præponere, vel æquare; fortitudinis ei firmissime adhærere; temperantia nullo defectu noxio delectari. De justitia vero manifestius est, quem actum ibi habebit, scilicet esse subditum Deo, quia etiam in hac vita ad justitiam pertinet esse subditum

superiori. » Ita ex Augustino D. Thomas.

VIII. Igitur cum in alia vita etiam lex Dei impleatur, et præcepta decalogi, tam certum est ibi remanere virtutes istas, quam illa decalogi præcepta adimpleri, quod utique per rectas operationes sit.

IX. Notanter autem diximus in conclusione, quod manet unaquæque virtus secundum subjectum suum propter id quod S. Thomas advertit in hac quæstione LXVII, articulo primo ad tertium, quod ante resurrectionem in anima separata non possunt manere formaliter, et in actu virtutes appetitus sensitivi, quia non manet iste appetitus in anima separata, si quidem corporeus est, et ita sublato illo non possunt manere virtutes, quæ in eo subjectantur. Manent tamen illæ virtutes radicaliter, quatenus in ratione, et voluntate sunt seminaria istarum virtutum, id est, syndæresis, prudentia, et inclinatio voluntatis ad bonum, tam intendendum, quam eligendum. Unde reassumptis corporibus in resurrectione, et restaurato appetitu ex ipsa ratione, et voluntate ubi radicaliter, et virtualiter manserunt, repullulabunt in appetitu statim ad primos actus, quos in passionibus eliciendis exercuerint, quia cum magna perfectione illos elicient, etiam pueri baptizati, qui nunquam eos habuerant. Et tales actus propter summam suam perfectionem generare poterunt habitus perfectos, et illi statui, operationibusque in eis exercendis conformes. Unde non est necesse quod eadem numero virtutes repullulent, quæ fuerunt in hac vita, quia istæ desierunt, nec nisi per miraculum reproduci possunt, sicut neque in aqua calida cum redit ad pristinam frigiditatem, non redit idem numero frigus, sed aliud.

X. Ad dubitationes motas a principio, respondetur. Ad primam dicimus, quod non deficit totaliter materia istarum virtutum in patria, sed mutatur. Sunt enim ibi actus, et operationes voluntatis, et appetitus conformes legi, et impletivi mandatorum Dei. Et hæc est sufficiens materia istarum virtutum. Mutatur vero materia, quia hic versatur iustitia circa emptiones rerum consumptibilium ad usum hujus vitæ spectantium, et circa contrapassum, id est, circa injurias, et circa honores temporales, et corruptibili modo factos. Ibi autem cessant commercia vitæ corruptibilis, et temporarii honores; succedunt vero honores coelestes et communicationes spiritualium honorum in quibus etiam ad invicem communicant, et debitum honorem reddunt. Passiones vero elicientur post resurrectionem ab appetitu non circa delectationes gustus et tactus, vel circa timores mortis, aut circa alia pertinentia ad vitam corruptibilem, sed in summo gaudio, et tranquillitate, et pace circa omnia sensibilia cum omnimoda conformitate ad legem Dei, ut sit Deus omnia in omnibus. In fide autem, et spe totaliter deficit conditio requisita, scilicet non visum et non possessum in materia adæquata fidei, et spei, scilicet in possessione et visione Dei, et eorum quæ ad Deum, ejusque materia credita pertinent.

XI. Ad secundam respondetur non posse acquiri in anima separata virtutes pertinentes ad appetitum sensitivum, et passiones, quia hæc in anima separata non sunt. Et similiter non possunt continuari isti actus, nec remanere habitus virtutum remoto appetitu in anima separata; sed remanent seminaria istarum virtutum radicaliter in intellectu, et voluntate. Reassumptis autem cor-

poribus in resurrectione poterunt virtutes istæ per actus ordinis naturalis, quos secundum legem, et regulas rationis tunc exercuerint.